

פורים, ש"ת.

מהו השייכות דמשלוח מנות ומתנות לאביונים לפורים.

ו"ל דמה שנתחייבו כלי' היו שני ענינים דהשתחוו לצלם ונהנו מסעודתו, וכמ"ש רש"י מג"א ד' א'.

— במגלה יב. שאלו תלמידיו כו², אפשר לפרש שנדחה לגמרי הטעם דנהנו מסעודתו³. אבל במדרש ע"פ אם על המלך טוב⁴, "מפני שנהנו ישראל מסעודתו של אחש' ובעבור זאת נגזרה עליהם גזרה לכלותם כו"⁵, וכ"ה בתרגום מג"א ד' א'⁶. ולתווך בין הש"ס והמדרשים⁶, י"ל שגם ע"פ מסקנת הש"ס תרווייהו צריכי⁷, וכדלקמן. ועייג"כ זרע אברהם על המ"ר ורי"ף על הע"י⁸ —

(1) עה"פ "ומרדכי ידע": "בעל החלום אמר לו שהסכימו העליונים על כך, לפי שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר, ושנהנו מסעודת אחשוורוש".

(2) "שאלו תלמידיו את רשב"י מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כלי', אמר להם אמרו אתם, אמרו לו מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע, (אמר להם) אם כן שבשושן יהרגו שבכל העולם כולו אל יהרגו, אמרו לו אמור אתה, אמר להם מפני שהשתחוו לצלם".

(3) כלומר: בגמרא אפשר לפרש שמצד קושיית רשב"י ("אם כן שבשושן יהרגו שבכל העולם כולו אל יהרגו") נדחה לגמרי הטעם (שאמרו תלמידיו) שנהנו מסעודתו, והמסקנא היא שהטעם הוא רק מפני שהשתחוו לצלם (ודלא כמ"ש רש"י שהוא בגלל שני הענינים).

(4) אסת"ר פ"ז, יח.

(5) "אתכתיב ואתחתים בשמי מרומא על עיסק דאתהניאו מן סעודתי דאחשוורוש רשיעא". ובשניהם — במדרש ובתרגום — שהגזירה היא בגלל שנהנו מהסעודה (ולא נזכר שהשתחוו לצלם).

(6) שהרי ע"פ הנ"ל חלוקים הם מן הקצה אל הקצה — שבמדרשים (היינו באסת"ר ובתרגום) נזכר רק הטעם (דנהנו מסעודתו) שנדחה בש"ס.

(7) כלומר: רשב"י לא בא לדחות לגמרי הטעם דנהנו מסעודתו, אלא לומר שטעם זה אינו מספיק, ולכן מוסיף גם הטעם דהשתחוו לצלם, ותרווייהו צריכי. — ובהתאם לכך מפרש רש"י שהטעם הוא בגלל שני הענינים.

(8) שהאריכו בביאור הצורך בבי' הטעמים:

בזרע אברהם (לאסת"ר פ"ב, ה) — לאחרי הקדמת כמה דקדוקים בהשקו"ט דרשב"י ותלמידיו, והעיקר, "הלא המעשה שהשתחוו לצלם הי' בימי נ"נ שהי' כבר ולמה יענשו על זה עתה" — מבאר, שלא נענשו על זה שהשתחוו לצלם בימי נ"נ לפי שהי' להם תירוץ, שהצלם שעשה נ"נ לא הי' ע"ז אלא אנדרטא לכבודו ולא היו חייבים למסור נפשם על זה (וחנני מישאל ועזרי' שמסרו נפשם, עשו חומרא יתירה), אבל כשנהנו מסעודתו של אותו רשע שוב

וי"ל בכ"ז, דהנה אסור הנאת סעודתו הוא ע"פ מארז"ל ע"ז ח"ג, ונפסק ביד עכו"ם ט' טו"י¹⁰ ויו"ד קנב ס"א¹¹. ואף דשם הוא בסעודת חתונה, זיל בתר טעמא, דהוא משום הרחקת ע"ז, וכמוש"כ ביד¹², וא"כ ה"ה¹³ בסעודה זו שהיתה שמחה גדולה ביותר¹⁴. ובפרט עפמ"ש במ"ר הנ"ל שהעמיד להם זונות¹⁵, להעיר מחטא שטים¹⁶, וא"כ יש בזה גם

אין להם תירוץ על עון הצלם, כי באיסור אכילה שיש הנאת הגוף צריך למסור נפשו, עי"ש בארוכה.

והרי"ף — לאחרי הקדמת הקושיא על כל א' מב' הטעמים, "על שהשתחוו לצלם .. בימי נבוכדנצר קשה למה האריך להם הקב"ה עד ימי אחשורוש", ו"איך יתכן שעל עון הנאת סעודת אחשורוש יענשו הריגת מות ואבדון" — מבאר, שמשתה אחשורוש הי' "על ביטול בנין המקדש, וכל מי שנהנה מאותה סעודה הוא יורה שהוא שמח על חורבן המקדש", ולכן, "עיקר העונש הי' על שנהנו מסעודת אחשורוש", אבל, "עכ"ז לא הי' בזה כדי שיעור גזרה להשמיד להרוג ולאבד, אבל כשהשתחוו להמן שגרם ביטול הבנין, נתגלגל הכל ונתעורר עון ראשון" (שהשתחוו לצלם בימי נ"ג), "גם לרשב"י י"ל שיש בידם עון ההנאה שנהנו מסעודתו של אחשורוש, אלא שלא נתעוררה הגזרה לכל ישראל במקומות מושבותיהם אלא על עון הצלם שחטאו בימי נ"ג".

והצד השווה שבדבריהם, ששני הטעמים הם גדרים שונים, והחידוש בדברי רבינו — שיתבאר לקמן — ששני הענינים הם גדר אחד (שגם נהנו מסעודתו קשור עם ע"ז, כמו השתחוו לצלם, כדלקמן).

(9) "תניא רבי ישמעאל אומר ישראל שבחו"ל עובדי עבודת כוכבים בטרהה הן (כלומר בלא כוונה ואין שמים לב — פרש"י), כיצד עובד כוכבים שעשה משתה לבנו וזימן את כל היהודים שבעירו, אע"פ שאוכלין משלהן ושותין משלהן ושמש שלהן עומד לפניהם, מעלה עליהם הכתוב כאילו אכלו מזבחי מתים, שנאמר (תשא לד', טו) וקרא לך ואכלת מזבח"ו (ובפרש"י: עובד כוכבים ביום משתה בנו פלח לעבודת כוכבים על שהגיע לכן).

(10) "עובד כוכבים שעשה לבנו או לבתו משתה, אסור ליהנות מסעודתו, ואפילו לאכול ולשתות הישראל משלו שם אסור, הואיל ובמסיבת עובדי כוכבים אכלו".

(11) "עובד כוכבים העושה משתה לחופת בנו או בתו, אסור לישראל לאכול שם, אפילו אוכל משלו ושמש שלו עומד עליו ומשמש".

(12) שם: "וכל ההרחקה הזאת מפני עבודה של כוכבים הוא, שנאמר וקרא לך ואכלת מזבח"ו ולקחת מבנותיו לבניך וזנו וגו'".

(13) = הוא הדין.

(14) כסעודת חתונה, ולכן יש בה דין הרחקת ע"ז.

(15) במד"ר (שבעה ערה 4) שם: "אמר המן לאחשורוש אלקיהם של אלו שונא זמה, העמד להם זונות, ועשה להם משתה, וגזור עליהם שיבואו כולם ויאכלו וישתו כו" (ומסיים: "הלכו לבית המשתה ואכלו ושתו ונשתכרו ונתקלקלו" (בזנות — מ"כ)).

(16) "וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות אל בנות מואב ותקראן לעם לזבחי אלהיהן ויאכל העם וישתחוו לאלהיהן" (בלק כה, א"ב). וראה סנהדרין קו, א: "אמר לו (בלעם לבלק) אלקיהם של אלו שונא זמה הוא .. בוא ואשיאך עצה עשה להם קלעים והושיב בהן זונות .. אמרה לו רצונך שתשתה כוס של יין .. אמרה לו עבוד לזה כו'".

אביזרייהו דבנותיה¹⁷. גם בשולי עכו"ם¹⁸ הוא משום חתנות כסעודת חתונה (ע"ז לה: בפירש"י¹⁹), אבל מלשני נהנו מסעודתו — ול"ק נבלות או בשולי עכו"ם²⁰ — משמע דטעם איסורי הוא כע"ז ח"י²¹, דגם שם קאמר הנהנה מסעודתו כו"י²². וי"ל דסעודת אחשורש חמורה הרבה יותר מסעודת משתה, דהיא היתה סעודת יום חג שעושה לכבוד ע"ז²³, דגם ליכנס לביתו אסור — גיטין סב"י²⁴ — ואולי מפני זה לא נשנה האיסור דלסעוד עמו, דיש בכלל ר' מנה²⁵ — וכדאיתא מגילה יא: דסעודת אחשורש היא מאותו הטעם ובאותו אופן דסעודת בלשצר²⁶, ובזו²⁷ אמר

(17) כלומר: נוסף על דין הרחקת ע"ז מצד הסעודה כשלעצמה — כיון שגם העמיד להן זונות, יש בזה גם אביזרייהו דבנותיהן, שקשור עם ע"ז, כמ"ש "ולקחת מבנותיו לבניך וזנו בנותיו אחרי אלהיהן והזנו את בניך אחרי אלהיהן" — כבחטא שטיס, וכמובא ברמב"ם שבהערה 12.

(18) כלומר: גם את"ל שהחטא והשתתפות בסעודה הוא מצד איסור המאכל, בישולי עכו"ם — הרי איסור זה גופא הוא משום חתנות, שהוא משום הרחקת ע"ז.

(19) "והשלקות" (מהדברים של עובדי כוכבים שאסורין) — "כל דבר שבישלו עובד כוכבים ואפילו בכלי טהור, וכולהו משום חתנות".

(20) אף שמצינו כן במק"א — ראה שהש"ר פ"ז, ח: "למה באו ישראל בספק (בסכנה) בימי המן .. על שאכלו מתבשיל הגוים". ועד"ז בתנחומא (באבער) ס"פ בהר: "שכולם היו ראויין להריגה שאכלו מתבשילי עובדי כוכבים".

(21) כלומר, איסור ההשתתפות בסעודת אחשורוש הוא גם כאשר המאכלים הם כשרים — "אע"פ שאוכלין משלהן ושותין משלהן .. כאילו אכלו מזבחי מתיים" — משום הרחקת ע"ז.

(22) אולי הכוונה שבפירוש מארז"ל דע"ז (ח, א) — כפי שנפסק ביד (כנ"ל הערה 10) — הלשון הוא "אסור ליהנות מסעודתו", כבנדר"ד, ש"נהנו מסעודת אחשורוש". כלומר, האיסור הוא בעצם ההשתתפות בסעודה, שזוהי ההנאה מהסעודה, גם כאשר המאכלים כשרים.

(23) כלומר: לא רק סעודה שעושה למשתה בנו אלא ש"ביום משתה בנו פלח לע"ז על שהגיע לכך", כי אם, סעודת יום חג לכבוד ע"ז. — ולכאורה כוונת רבינו, שבסעודה שעושה למשתה בנו אסור להשתתף משום הרחקת ע"ז, ואילו בסעודת יום חג לכבוד ע"ז אסור להשתתף משום ע"ז (לא רק משום הרחקה בלבד). וראה לקמן הערה 28.

(24) ושם: "לא יכנס אדם לביתו של עובד כוכבים ביום חגו".

(25) כלומר: בגיטין נאמר רק שלא יכנס לביתו, ולא נשנה גם האיסור לסעוד עמו, כי, באיסור הכניסה לביתו נכלל ממילא — במכ"ש וק"ו — האיסור לסעוד עמו (ע"ד יש בכלל מאתיים מנה).

(26) במגילה שם (ובפרש"י): "בימים ההם כשבת המלך .. מאי כשבת, לאחר שנתייבשה דעתו (שמתחלה הי' דואג שיצאו ישראל מתחת ידו כשיגמרו שבעים שנה לגלות בבל, ועכשיו נתייבשה דעתו), אמר, בלשצר חשב וטעה .. הא שבעין, אמר השתא ודאי תו לא מפרקי, אפיק מאני דבי מקדשא ואשתמש בהו .. איהו מיטעא טעי, אנא חשיבנא ולא טעינא .. כיון דחזי דמלו שבעין ולא איפרוק, אמר השתא ודאי תו לא מפרקי, אפיק מאני דבי מקדשא ואשתמש בהו". — כלומר, ששניהם עשו סעודה מאותו הטעם, ש"השתא ודאי תו לא מפרקי", ובאותו אופן, שהשתמשו בכלי המקדש.

(27) בסעודת בלשצר (וראה מגילה שם: "היינו דקאמר לי' דניאל ועל מרי שמיא התרוממת ולמאניא די בייתי' היתיו קדמך").

דניאל (ה' כג') ועל מרי שמיא התרוממת גו' ולא להי כספא ודהבא גו' שבחת גו'. ולכן שייך לומר דנתחייבו כלי' ע"ז, שהוא חטא ע"ז²⁸.

ועוד הי' ענין דהשתחו לצלם דנ"נ. ותרואיהו צריכי²⁹. דהשתחו לצלם, הרי עשו תשובה מיד ע"ז, וכדאיתא (סנה' צג³⁰) דאמרו לך ה' הצדקה ולנו גו'³¹, אבל כיון שאח"כ נהנו מסעודתו כו', ה"ז מגלה שחזרו לסורם או שלא היתה תשובה שלמה³², וכדאיתא (בכורות ל.) ר' ינאי ברי' אמר כו' מיגו דחשיד אהא חשיד נמי אאיך, וכ"ש לפהנ"ל דשניהם משום ע"ז³³. ואע"ג דרק בשושן נהנו, י"ל דגילו מקצתן על כולם שחזרו לסורם או כו'³⁴. ואע"ג דבשאר לא הוי אלא מח' רעה³⁵, הרי בע"ז גם על מח' מענישין, וכדאיתא קדושין (לט: 36: ושם).

(28) כלומר: חומר הענין דנהנו מסעודתו של אותו רשע עד שנתחייבו כלי' על זה [דלכאורה, "איך יתכן שעל עון הנאת סעודת אחשוורוש יענשו הריגת מות ואבדון" (כקושיית הרי"ף)] — הוא להיותו חטא ע"ז שענשו מיתה (משא"כ איסור שיש בו רק הרחקת ע"ז, שלא מצינו בו עונש מיתה)*.

(29) זה שלא מספיק הטעם דנהנו מסעודתו ויש צורך גם בהטעם דהשתחו לצלם — מפורש בגמרא, בשאלת רשב"י "אם כן שבשושן יהרגו שבכל העולם כולו אל יהרגו". — וכאו מתחיל רבינו לבאר זה שלא מספיק הטעם דהשתחו לצלם ויש צורך גם בהטעם דנהנו מסעודתו.

(30) ושם: "בשעה שיצאו חנני מישאל ועזרי' מכבשן האש, באו כל אומות העולם וטפחו לשונאיהן של ישראל (ובפרש"י: וטפחו לישראל) על פניהם (שהשתחו לצלם — פרש"י), אמרו להם, יש לכם אלוקה כזה ואתם משתחיים לצלם, מיד פתחו ואמרו לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים כיום הזה".

(31) דניאל ט, ז.

(32) כיון שזה שנהנו מסעודתו הוא גם גדר של חטא ע"ז (כנ"ל), כמו ההשתחוואה לצלם. (33) כלומר: בכורות שם מדובר אודות חשד על איסורים שונים — שביעית וטהרות, ואעפ"כ, כיון ד"הוה חשיד לתרווייהו .. וקביל אתרווייהו והדר איחשד אחד מינייהו, אמרינן מיגו דחשיד אהא חשיד נמי אאיך, ועד"ז בנדו"ד, שכאשר נהנו מסעודתו, חוזרים ונעשים חשודים גם על השתחוואה לצלם שנחשדו על זה מקודם (אף שעשו תשובה). — וכל זה גם אם נאמר שהאיסור דנהנו מסעודתו הוא משום מאכלות אסורות שאינו שייך לע"ז, וכ"ש לפי הנ"ל שגם האיסור דנהנו מסעודתו הוא משום ע"ז (כמו השתחו לצלם), ה"ז ודאי מגלה שחזרו לסורם כו'.

(34) שלא היתה תשובה שלימה (כנ"ל בפנים).

(35) כלומר: זה שכל השאר (שלא היו בשושן) חזרו לסורם (כפי שגילו מקצתן על כולם) לא הי' במעשה בפועל (שהרי הם לא נהנו מהסעודה), אלא מחשבה רעה בלבד.

(36) "מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה, ודלמא מהרהר בעבודת כוכבים הוה, וכתב

(* ראה גם לקו"ש חל"א ע' 172 ואילך — באופן אחר — לא בגדר עונש על חטא אלא תוצאה טבעית מהנהגתם, מצד השייכות לע"ז בדיקות בלבד (ע"ד החסידות), והחידוש כאן הוא בביאור הענין כפשוטו וע"ד הנגלה.

וזהו דכמו שהקטרוג הי' ע"י סעודה ומשתה — להעיר שהנס התחלתו במשתה שעשתה אסתר³⁷ — תקנו בפורים ג"כ ימי משתה³⁸. ולהראות שאינם חשודים עוד להני' מסעודה של אותו רשע, המצוה³⁹ במשלוח דבר אכילה (טושו"ע או"ח תרצ"ה ס"ד⁴⁰) — ובשר ודבר מבושל ל"ד⁴¹, וכדאיתא מגילה (ז: 42) ששלח תמרים, דלא הי' החטא משום נבלה או בשולי עכו"ם⁴³ וכנ"ל — לחברו, והלה אוכל, היינו שמראה שאין חברו חשוד⁴⁴.

והנה היפך השתחואה לצלם⁴⁵, הי' ענין המס"נ דכל השנה, דבקש להשמיד את כל היהודים — אף שהיו גם משאר שבטים⁴⁶ — דוקא, שכל הכופר בע"ז נק' יהודי (מגילה יג: 47), ובכ"ז לא הי' שום מח' חוץ

(יחזקאל יד, ה) למען תפוש את בית ישראל בלבם" (שתפשו בלבם הרהורי עבודת כוכבים דבה משתעי קרא — פרש"י).

(37) ראה גם אלי' רבה או"ח ר"ס תרצה. אבודרהם ב"דיני פורים".

(38) משתה של שבת והודי' להקב"ה — היפך בתכלית מסעודה ומשתה דאחשוורוש לכבוד ע"ז.

(39) דמשלוח מנות, שקשורה ושייכת להמשתה וסעודה דפורים (ראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 367 ואילך, ובהנסמן שם).

(40) "חייב לשלוח לחבירו שתי מנות בשר או של מיני אוכלים" (וברמב"ם הל' מגילה פ"ב ה"טו מוסיף בין בשר לאוכלים "או שני מיני תבשיל").

(41) = לאו דוקא.

(42) "רבה שדר לי' למרי בר מר ביד אביי מלא טסקא דקשבא" (שק מלא תמרים — פרש"י).

(43) כלומר: אילו הי' החטא משום נבלה או בשולי עכו"ם, היו מתקנים המצוה דמשלוח מנות בבשר או דבר מבושל דוקא (להראות שאינם חשודים עוד על נבלה או בשולי עכו"ם), אבל כיון שהחטא אינו משום נבלה או בשולי עכו"ם (כנ"ל), לכן, בשר ודבר מבושל לאו דוקא, אלא כל דבר מאכל, גם תמרים.

(44) כלומר: בזה שמקבל ואוכל המאכל ששלח לו חבירו — מאכל ששייך לסעודה ומשתה שנתתן לנגד הסעודה ומשתה דאחשוורוש — מראה שסומך על חבירו לאכול מסעודתו, כיון שאין חבירו חשוד על הני' מסעודת אותו רשע.

(45) לאחרי הביאור בהענין דנהנו מסעודתו כו', שההיפך מזה (שאינם חשודים על זה) מתבטא בהמצוה דמשלוח דבר אכילה לחבירו, והלה אוכל — מוסיף רבינו לבאר הענין שהוא היפך השתחואה לצלם, שקשור עם נתינת מתנות לאביונים, כדלקמן בפנים.

(46) לא רק משבט יהודה.

(47) ושם (במענה על הקושיא "קרי לי' יהודי אלמא מיהודה קאתי, וקרי לי' ימיני אלמא מבנימין קאתי" (יב, ב)) "לעולם מבנימין קאתי, ואמאי קרי לי' יהודי, על שום שכפר בע"ז, שכל הכופר בע"ז נקרא יהודי".

ח"ו כל השנה — תו"א יביאו לכוש מל' בסופו⁴⁸ ועוד שם⁴⁹ — והיתה המס"נ ביותר, עד שאמרו שקיימו מה שקבלו כבר במ"ת (שבת פח.), שאז הי' ע"י אתדל"ע שכפה עליהם כו⁵⁰, משא"כ בימי אחשורוש, שעל ימים אלו נאמרו⁵¹ ואנכי הסתר אסתיר גו' (חולין קלט: ⁵² פתיחה דאסתר רבה⁵³), שהי' המס"נ באתדל"ת⁵⁴ (כ"ה בתו"א חייב אינש הב' ⁵⁵ וצ"ע⁵⁶

(48) מג"א צא, א. — ושם: "בימי מרדכי ואסתר מס"נ ממש על קדוש השם, שהרי המן לא רצה להרוג אלא יהודים, וכמאמר כל הכופר בע"ז נק' יהודי, ולכן נק' מרדכי איש יהודי ואף שהי' מבנימין, ואף כהנים ולוים שבאותו הדור נק' בשם יהודים לפי שמס"נ על קדה"ש ולא המירו דתם להחיות נפשם".

(49) ראה שם צז, א: "אם רצו להמיר דתם לא הי' המן עושה להם כלום, שלא גזר אלא על היהודים, אלא שהם מסרו עצמן למות כל השנה כולה, ולא עלה להם מחשבת חוץ ח"ו". (50) ראה תו"א שם צח, ד ואילך: "כפה עליהם הר כגיגית שהוא בחי' וימינו תחבקני דהיינו התגלות אהבה העליונה מלמעלה על ישראל .. אהבה עליונה שנק' הר, כגיגית שהוא בחי' דבר המקיף .. שע"ז נתעורר בהם האהבה .. התעוררות זו בלבם לקבלת התורה .. עד שהקדימו נעשה לנשמע לא הי' זה מצדם בבחירה ורצון אשר מעצמם לבד אלא .. מחמת כח האתעדל"ע שכפה עליהם הר כו".

(51) וילך לא, יח.

(52) "אסתר מן התורה מנין, ואנכי הסתר אסתיר".

(53) לכאורה הכוונה לפתיחתא דאסתר"ר יא. — אבל, שם מדובר אודות זמנו של אח, שעל זה נאמר (ישע"י ח, יז) "וחכיתי לה' המסתיר פניו מבית יעקב וקויתי לו", ועל זה דרשו "אין לך שעה שהיתה קשה לישראל כאותה שעה, שנאמר ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה וגו'". ואולי כוונת רבינו, שכיון שבחולין דרשו הפסוק "ואנכי הסתר אסתיר" בנוגע לאסתר, הרי, גם הדרשה "אין לך שעה שהיתה קשה לישראל כאותה שעה שנאמר ואנכי הסתר אסתיר" שייכת לזמן מרדכי ואסתר.

(54) שכיון, שנעשית ע"י האדם מצד עצמו, יש לה קיום, שנעשית אצלו כמו טבע, ואין חשש שיחזור לסורו (דלא כבאתעדל"ע, שכיון שבאה מלמעלה ולא מצד האדם עצמו, אין לה קיום, ויש חשש שיחזור לסורו (ראה לקו"ש ח"ט ע' 26)) — שע"ז נשלל ונתתקן לגמרי הא שחזור לסורם או שלא היתה תשובה שלימה על שהשתחו לצלם.

(55) צט, א. — ושם: "הדר וקבלוה ברצון גמור בימי אחשורוש, שהי' מסירת נפש בכל ישראל מעצמם שלא ע"י התעוררות מלמעלה בתחלה ע"ד גלוי בחינת וימינו תחבקני, דהא אז הי' בחינת הסתר פנים .. וכמארז"ל אסתר מן התורה מנין דכתיב ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא, ואם כן הי' בחינת אתערותא דלתתא מצד עצמם".

(56) וצריך עיון לתוך מ"ש בתו"א הנ"ל — ש"הדר קבלוה מעצמם שלא ע"י התעוררות מלמעלה בתחלה .. בחינת אתערותא דלתתא מצד עצמם" — עם פירוש רש"י ותוס' (שבת שם), ש"הדר קבלוה בימי אחשורוש" הוא "מאהבת הנס (שנעשה להם)", דלכאורה, כיון שקבלוה "מאהבת הנס שנעשה להם", אין זה "אתערותא דלתתא מצד עצמם", "שלא ע"י התעוררות מלמעלה בתחלה". ועוד ועיקר — שבתו"א משמע שקבלוה בזמן הגזירה, ולפי פירש"י ותוס' היתה הקבלה לאחרי הנס*.

(* ביאור ותיווך בכל זה — ראה גם התוועדויות תנש"א ח"ב ע' 303 ובהערה 40. סה"מ מלוקט ח"ו ע' קלא הערה 22, וע' קלד.)

לתוֹךְ זֶה עִם פִּירֶשׁ"י וְתוֹס' בְּשֶׁבֶת שִׁפִּי מֵאֵהֶבֶת הַנֶּס וְכוּ'), וְאִין שִׁיךְ מוֹדַעָה⁵⁷.

וְהִנֵּה שֶׁלֹּנְס⁵⁸ שֶׁהוּא רַק בִּאתְדִל"ת, וּבִאֲמַת הָרִי אֶלְמֵלָא עוֹזְרוּ כו' (סוֹכָה נב: 59) — תו"א חִיִּיב אִינֵשׁ הַב' 60 — בֵּא ע"ז הַרְמֵז בְּנִתְיִנַת מִתְנֹת לֵאבִיוֹנִים, דִּל"ל מִג"כ⁶¹, וּבִכ"ז נוֹתֵן לוֹ, וְגַם בְּפוּרִים אֶלְמֵלָא עוֹזְרוּ כו' 62. וְזֶהוּ הִל' לֵאבִיוֹנִים שֶׁהוּא עוֹד מֵעוֹנָה יוֹתֵר מֵעֵנִי (ב"מ קיא: 63), כִּי כֹל־נִי 64 אֶתְדִל"ת לְגַבִּי אֶתְדִל"ע, אֲבָל בִּכ"ז נִק' מִתְנֹת, דָּאִי לֹאֹ דְעֵבִיד נִיִּיחָה לְנִפְשִׁי לֹא יֵהִיב לִי מִתְנִי⁶⁵ (66 וְעִיג"כ ב"מ טז· מְגִילָה כו: 67), מִשָּׂא"כ

57) דִּלָּא כְבִמ"ת, שִׁכְפָה עֲלֵיהֶם הִר כְּגִיגִית, וְלִכְּן אִמְרוּ "מִכָּאן מוֹדַעָה רַבָּה לְאוֹרִיִּיתָא" (שֶׁבֶת שִׁם).

58) = שֶׁלֹּא נִאֲמַר. — וְאוּלַי הַכוּוֹנָה שֶׁהֵאֲמִירָה שֶׁהוּא רַק בִּאתְדִל"ת (וְלֹא בְּאוֹפֵן שֶׁהִקְב"ה עוֹזְרוּ) הו"ע שֶׁל ע"ז בְּדִקּוֹת. וְלִכְּן, כְּדִי לְשׁוֹל הָעֵנִין דְּע"ז בְּתַכְלִית — הַהִיפֵךְ דֵּהֲשַׁתְּחָוָה לְצִלָּם — צ"ל הַהֲדַגְשָׁה שֶׁגַם הָאֶתְדִל"ת אֵינָה אֶלָּא בְּכַחוּ שֶׁל הַקְב"ה (אֶלְמֵלָא הַקְב"ה עוֹזְרוּ כו'), וְעֵנִין זֶה מְרוּמֵז בְּנִתְיִנַת מִתְנֹת לֵאבִיוֹנִים, כְּדִלְקַמֵּן בְּפָנִים.

59) "יִצְרוּ שֶׁל אָדָם מִתְגַּבֵּר עֲלָיו בְּכָל יוֹם .. וְאֶלְמֵלָא הַקְב"ה שְׁעוֹזֵר לוֹ אֵינּוּ יִכּוֹל לוֹ".
60) צט, ג. — וְשִׁם: "אֵף שְׁבִימִי אַחְשׁוּרוּשׁ הִי הַבְּטוּל בִּאתְדִל"ת מִצַּד עֲצָמָם הֵינּוּ שֶׁהִתְחַלְּהָ הִי מֵהֶם, אֲבָל וְדָאִי שֶׁאֶלְמֵלָא עוֹזְרוּ כו', א"כ נִמְשַׁךְ ג"כ אֶתְדִל"ע לְהוֹלֵדֶת בְּטוּל זֶה".

61) = דְּלִית לִי מִגְרָמִי כְלוּם.

62) כְּלוּמַר: בְּמִתְנֹת לֵאבִיוֹנִים, נִתְיָנָה לֵאבִיוֹן דִּיִּיקָא, שֶׁאִין לוֹ מִשְׁלוֹ כְלוּם (וּבְכָל זֹאת נוֹתֵן לוֹ, וְלֹא בְּגַלְל שֶׁקִּיבֵל מִמֶּנּוּ תַחֲלִיָּה) — מְרוּמֵז שֶׁגַם הָעֵנִין דְּפוּרִים הוּא בְּאוֹפֵן שְׁבִנִי מִצ"ע הֵם בְּכַחֵי אֲבִיוֹנִים, כִּי, גַם הַמִּס"נ בִּאתְדִל"ת (שֶׁהִיָּתָה בְּפוּרִים) אֵינָה אֶלָּא עִי"ז שֶׁהִקְב"ה עוֹזְרוּ. 63) וְשִׁם: "לֹא תַעֲשׂוּק שְׁכִיר עֵנִי וְאֲבִיוֹן .. לְהַקְדִּים עֵנִי לֵאבִיוֹן", וּבִפְרָשׁ"י: "אֲבִיוֹן מְעוֹנָה מְעֵנִי, וְלִשׁוֹן אֲבִיוֹן הָאוֹבָה וְאֵינּוּ מִשִּׁיג מֵה שֶׁנִּפְשׁוּ מִתְאוּהָ לְכָל טוֹב, וְאִשְׁמַעֲיָנָן קְרָא דְעֵנִי קוֹדֵם לֵאבִיוֹן, מִשׁוּם דְּעֵנִי כִסִּיף לְמִתְבַּעֵי אַע"ג דְּצָרִיךְ, אֲבָל אֲבִיוֹן הוֹרְגֵל לְבוֹשֶׁת וְלֹא כִסִּיף לְמִתְבַּעֵי".
64) = כְלוּם נִחְשָׁב. — כְּלוּמַר: אֵף שִׁישְׁנוּ הָעֵנִין דִּאתְדִל"ת, מ"מ, יָדוּעַ שֶׁלְּגַבִּי אֶתְדִל"ע לֹא נִחְשָׁב אֶתְדִל"ת לְכָלוּם (רֵאָה סֵה"מ תִּש"ג ע' 16. וּבִכ"מ), וְלִכְּן, ה"ה כְּמוֹ אֲבִיוֹן, דְּלִית לִי מִגְרָמִי כְלוּם.

65) וְדוּגְמָתוֹ בְּנִדוּד' — שֶׁהֵאֲתְדִל"ת דֵּהִמְקַבֵּל (אֵף שֶׁאֵינָה בְּעֵרְךְ הָאֶתְדִל"ע, מ"מ) נִחְשָׁבֶת עַכ"פ כְּמוֹ ש"עֵבִיד נִיִּיחָה לְנִפְשִׁי", שְׁלוּלִי זֹאת "לֹא יֵהִיב לִי מִתְנַתָּא".

66) בְּלִשׁוֹן זֶה (עֵבִיד נִיִּיחָה לְנִפְשִׁי) — הוֹבָא בִּכ"מ בְּדִא"ח (וְלְדוּגְמָא: הַמִּשְׁךְ תְּרַס"ו ע' קֵלָא. סֵה"מ תִּש"ה ע' 53). וּמְקוּרוֹ בִּש"ס — מִלְבָּד הַמְקוּמוֹת שֶׁמְצִיִן רַבִּינוּ וְעִיג"כ" — רֵאָה גִיטִין נ, ב ("מִתְנָה נְמִי אִי לֹאֹ דָאִית לִי הַנָּאָה מִינִי לֹא יֵהִיב לִי מִתְנָה"). ב"ב קנו, א ("גַּבִּי מִתְנָה אִי לֹאֹ דְהוּה לִי הַנָּאָה מִינִי לֹא הוּהָ יֵהִיב לִי מִתְנָה").

67) בִּב"מ שִׁם: "בְּמִתְנָה (נִתְנוּהָ הַבְּעֵלִים לְגִזְלָן שְׁמִכְרָה) פְּלִיגִי בַּה רַב אַחָא וְרַבִּינָא, חַד אִמְרוּ מִתְנָה כִירוּשָׁה דְהָא מִמִּילָא, וְחַד אִמְרוּ מִתְנָה כְּמִכְר דָּאִי לֹאֹ דְטִרַח וְאַרְצִי קָמִי לֹא הוּי יֵהִיב לִי מִתְנָה". וּבְמִגִּילָה שִׁם: "מִתְנָה (נִתְנוּ בְּנֵי הָעִיר בֵּית הַכְּנֶסֶת לְתַשְׁמִישֵׁי חוּל) פְּלִיגִי בַּה רַב אַחָא וְרַבִּינָא, חַד אִסְרוּ וְחַד שְׂרִי, מֵאֵן דָּאִסְרוּ, בְּהָאִי תַפְקַע קְדוּשָׁתָהּ, וּמֵאֵן דְּשְׂרִי, אִי לֹאֹ דְהוּה לִי הַנָּאָה מִינִי לֹא הוּהָ יֵהִיב לִי הָדָר הוּהָ לִי מִתְנָה כּוֹזְבִינִי".

וְאוּלַי י"ל הַטַּעַם שֶׁעַל זֶה כּוֹתֵב רַבִּינוּ וְעִיג"כ" — כִּי, בִּב"מ וּבְמִגִּילָה נִאֲמַר ש"מִתְנָה

בשעת מ"ת⁶⁸. ולכן במתנות לאביונים א"צ דבר אוכל⁶⁹, וכמוש"כ יד מגלה ב' טז' או מעות או מיני תבשיל כו'.

כמכר", שזהו יותר מהא דגיטין וב"ב ד"אית לי הנאה מיני" (עביד נייחה לנפשי) סתם, כיון שחשיב כמו תשלום ממש (מכר), ולכן אין זה שייך (כ"כ) להמדובר כאן בענין מתנות לאביונים שהעיקר הוא הנתינת-כח מלמעלה (אתדל"ע), ופעולת האדם (אתדל"ת) אינה אלא ש"עביד נייחה לנפשי" בלבד (ולא גדר תשלום כמכר); ובזה גופא מציין רבינו לב"מ ואח"כ למגילה — כי, במגילה מדובר אודות הנאה שתבוא לאחזר נתינת המתנה, ולכן, אין זה שייך (כ"כ) להמדובר כאן אודות הנתיחה לנפשי' שהיא כמו אתדל"ת שקודמת לאתדל"ע.

68) שמצד המקבל לא הי' אפילו הענין ד"עביד נייחה לנפשי", כי אם אתדל"ע בלבד.
 69) דלא כבמשלוח מנות שצ"ל דבר אוכל, כי, במשלוח מנות מראים שאינם חשודים על הנ"י מסעודתו של אותו רשע, ולכן צ"ל דבר אוכל דוקא, משא"כ במתנות לאביונים שעיקרה הנתינה (ולאו דוקא דבר מאכל, "או מעות או מיני תבשיל כו'"), לרמז על הנתינה מלמעלה, הקב"ה עוזרו.